

Μακεδονικά

Τόμ. 1

Αναστασίου Κ. Ορλάνδου, Βυζαντινά μνημεία της Καστορίας. Αθήναι 1939. Σελ. 215, μεθ' 144 εικόνων εντός του κειμένου και ενός παρενθέτου πίνακος.

Α. Σ.

doi: [10.12681/makedonika.9253](https://doi.org/10.12681/makedonika.9253)

Copyright © 2016, Α. Σ.

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σ. Α. (2017). Αναστασίου Κ. Ορλάνδου, Βυζαντινά μνημεία της Καστορίας. Αθήναι 1939. Σελ. 215, μεθ' 144 εικόνων εντός του κειμένου και ενός παρενθέτου πίνακος. *Μακεδονικά*, 1, 565–567.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.9253>

Δημητρίου Μισυρλή, *Ἡ συμμετοχὴ τῆς Μακεδονίας εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς Ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἱερὸν ἄγωνα τοῦ 1821.* Θεσσαλονίκη 1937. Σελ. 58.

Ἡ ἱστορία τῆς Μακεδονίας τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῶν ἐπαναστατικῶν τοιούτων ἤρχισε νὰ προσελκύῃ τοὺς μελετητάς, τοὺς φιλοδοξοῦντας νὰ μελετήσωσι τὴν σημαντικὴν αὐτὴν διὰ τὴν ἔθνικὴν ἀναγέννησιν ἐποχὴν καὶ νὰ συμπληρώσωσι τὸ κεφάλαιον αὐτὸ τῆς νεωτέρας ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐν ἓκ τῶν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἀναφερομένων βιβλίων εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ τύπον διαλέξεως ἀνωτέρω ἔργασίαι τοῦ Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως κ. Δημ. Μισυρλή, ἡ ὁποία, ἀπευθυνομένη εἰς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀσχολεῖται κυρίως μὲ τὴν συμβολὴν τῆς Μακεδονίας εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἱερὸν ἄγωνα τοῦ 1821. Πραγματικῶς πρόκειται περὶ μελέτης εἰς τὴν ὁποίαν ὁ συγγραφεὺς ἐκθέτει τὴν ἐξαιρετικὴν δρᾶσιν τοῦ συμπατριώτου τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπαῦ, τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ προστάτου τῆς Μακεδονίας κατὰ τὰς κρίσιμους ἐκείνας διὰ τὸ Ἔθνος περιστάσεις, τὴν τιτάνειον προσπάθειάν του διὰ τὴν ἐπαναστατικὴν ἐπικράτησιν, συγχρόνως δὲ περιγράφει τὰ δραματικὰ ἱστορικὰ γεγονότα, τὰ διαδραματισθέντα ἐν Μακεδονίᾳ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. Κατόπιν ἐξιστορεῖ τὴν δρᾶσιν τοῦ Ναουσαίου Ζαφειράκη, τοῦ Βεροιώτου Γέρω Καρατάσου, τοῦ Βοδενιώτου Ἀγγελῆ Γάτσου, τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ναούσης, τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν καὶ τὴν τραγικὴν ἄλωσιν καὶ καταστροφὴν τῆς.

Τὴν ἔκδοσιν πλουτίζουν διάφοροι εἰκόνες ὡς ἡ τοῦ ἐμβλήματος τῆς ἐπαναστατικῆς σημαίας τῆς Ναούσης, τῆς εἰκόνης τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπαῦ, τοῦ χωρίου Ἐμμ. Παπαῦ (πρῶην Δόβιστα) γενετείρας τοῦ Παπαῦ, τοῦ ἡρωϊκοῦ Πολυγύρου Χαλκιδικῆς, τοῦ ἱστορικοῦ καταρράκτου Ἀραπίτσα τῆς Ναούσης καὶ τῆς ἱστορικῆς τοποθεσίας Κιόσκι Ναούσης. Ἐν τέλει ὑπάρχει δισέλιδος χάρτης, εἰς τὸν ὁποῖον σημειοῦνται τὰ στρατηγικὰ σημεῖα τοῦ ἐπαναστατικοῦ σχεδίου Ὑψηλάντου — Κασομούλη καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ κέντρα τῆς Μακεδονίας.

Ὁ κ. Μισυρλῆς μᾶς δίδει μίαν συνοπτικὴν μὲν, ἀλλὰ ἐναργῆ καὶ παραστατικὴν περιγραφὴν τῶν γεγονότων ἐκείνων, ἀπηλλαγμένην τοῦ φόρτου τῶν σημειώσεων καὶ παραπομπῶν, χρήσιμον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς ἱστορικῆς ταύτης περιόδου.

ΕΥΑΓΓ. ΣΤ. ΤΖΙΑΤΖΙΟΣ

Ἀναστασίου Κ. Ὁρλάνδου, *Βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Καστορίας.* Ἀθῆναι 1939. Σελ. 215, μεθ' 144 εἰκόνων ἐντὸς τοῦ κειμένου καὶ ἐνὸς παραενθέτου πίνακος.

Ἡ σημερινὴ Καστορία εἶναι μία τῶν ὀλίγων πόλεων τῆς Ἑλλάδος, αἱ ὁποῖαι διατηροῦν ἀκόμη ζωηρὸν τὸν βυζαντινὸν χαρακτῆρα των. Ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ πυκνοκτισμένα σπίτια προβάλλουν ἀναρίθμητοι, μικροὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ναοὶ βυζαντινοὶ καὶ ὑστερώτεροι, ἡ ἴδρυσις ἢ ἡ διακόσμησις τῶν ὁποίων

ώφειλετο εἰς τὴν εὐλάβειαν ἄλλοτε μὲν ξενιτευμένων Καστοριανῶν ἢ ἐξορίστων ἀρχόντων τῆς πρωτευούσης Κων)πόλεως — χρησιμεύοντες ὡς παρεκκλήσια οἰκογενειακά, ἐνεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ τὸ πλήθος των — ἄλλοτε δὲ τῶν κατοίκων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς συνοικίας, ἢ τέλος ὀλοκλήρου συντεχνίας. Οἱ πολυάριθμοι οὗτοι ναοὶ ἀποτελοῦν συγχρόνως ἐπίτομον ἱστορίαν τῶν τυχῶν τῆς πόλεως ἰδίως κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους.

Παρά τὸ πλήθος ὅμως τοῦτο τῶν ἀρχαιολογικῶν βυζαντινῶν καὶ ὑστερωτέρων μνημείων καὶ τῆς μεγάλης των σημασίας ἐλάχιστα σχετικῶς ἐγράφησαν περὶ τῆς τέχνης των μέχρι τοῦδε. Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἀκαδημαϊκὸς κ. Ἀ. Ὁρλάνδος, ἐπὶ τριετίαν ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν μελέτην τῶν μνημείων τῆς Καστορίας, ἔφερεν εἰς τὴν δημοσιότητα πρὸ ἔτους τὰ πορίσματα τῆς συστηματικῆς αὐτοῦ ἐρεύνης. Ὁ κ. Ὁρλάνδος κατεμέτρησεν, ἐσχέδιασε καὶ ἠρεῦνησε πάντα τὰ μνημεῖα τῆς Καστορίας, ἐξήτασε τὰ ἀρχιτεκτονικὰ, διακοσμητικὰ καὶ ἐπιγραφικὰ στοιχεῖα ἐνὸς ἐκάστου μνημείου καὶ τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ συνόλου αὐτῶν. Ἡ ἐξέτασις δὲ αὐτῆ τῶν μνημείων ἀκολουθεῖ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν τῶν μνημείων — κατὰ τὸ ἐφικτόν — ἢ δὲ ἕκτασις τῆς ἐρεύνης ἐκάστου ἐξαρτᾶται, ὡς εἶναι φυσικόν, ἀπὸ τὸ ἀρχιτεκτονικόν του ἐνδιαφέρον καὶ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν σωζομένων ἐν αὐτῷ τοιχογραφιῶν, ὡς εἶναι αἱ τῶν Ἀγ. Ἀναργύρων, τῶν Ταξιάρχων, τοῦ Ἀγ. Στεφάνου, τῆς Κουμπελίδικης καὶ τινων ἄλλων.

Αἱ ἐκκλησῖαι τῆς Καστορίας κατὰ τὸν κ. Ὁρλάνδον παρουσιάζονται ὡς εἰς μικτὸς ἢ διάμεσος τύπος μεταξὺ ἀνατολικοῦ καὶ ἐλληνιστικοῦ. Πλὴν μιᾶς ἐξαιρέσεως παρουσιαζούσης τὴν τρουλλαῖαν τρίκογχον διζύταξιν (Κουμπελίδικη), πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐκκλησῖαι τῆς Καστορίας ἀπὸ τοῦ 11ου μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος ἐμφανίζουσι τὸν τύπον τῆς βασιλικῆς τρικλίτου μὲν διὰ τὰς παλαιότερας ("Ἀγ. Ἀνάργυροι, Ταξιάρχης, "Ἀγ. Στέφανος) μονοκλίτου δὲ διὰ τὰς μεταγενεστέρας (σ. 145).

Αἱ σωζόμεναι τοιχογραφίαι τοῦ μὲν 11ου αἰῶνος (λείψανα μόνον) παρουσιάζουν τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς τέχνης τῆς ἐποχῆς ταύτης, τοῦ δὲ 12ου καὶ 13ου αἰῶ. παρουσιάζουν ἐκτέλεσιν ἐπιμελεστέραν. Νέαν ἀκμὴν καὶ ἀνθῆσιν τῆς τέχνης μαρτυροῦν τὰ μνημεῖα κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισοῦ τοῦ 13ου αἰῶ. καὶ τὸ πρῶτον τοῦ 14ου. Καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὑπὸ τῶν Σέρβων κατοχῆς ἀπὸ τοῦ 1331 - 1380 ἢ εἰκονογράφησις τοῦ ναοῦ τῶν Ταξιάρχων, ὡς καὶ ἄλλων ναῶν γίνεται ὑπὸ Ἑλλήνων τεχνιτῶν καὶ κατὰ καθαρῶς βυζαντινὴν νοοτροπίαν. Τὰ δείγματα τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 14ου αἰῶ. παρουσιάζουν εἰς τε τὰ πρόσωπα καὶ τὰ ἐνδύματα τὴν μαλακὴν ἐκείνην διαβάθμισιν τῶν τόνων, ἣτις εἶναι χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν τέχνην τῶν Παλαιολόγων. Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ τέλους τοῦ 14ου αἰῶ. μαρτυροῦν περὶ τῆς συμμετοχῆς τῶν ζωγράφων τῆς Καστορίας εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν κίνησιν, ἣτις ἦνθησεν εἰς τὰ Βαλκάνια κατὰ τὸ τέλος τοῦ 14ου καὶ καθ' ὅλον τὸν 15ον αἰῶνα (σ. 195).

Κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας (16ον καὶ 17ον) διατηρεῖται μὲν ἡ συνείχεια τῆς παραδόσεως, εἰσάγονται ὅμως καὶ στοιχεῖα δάνεια ἐκ τῆς τέχνης τῆς Ἀναγεννήσεως ("Ἀγ. Ἀλύπιος, "Ἀγ. Ἀπόστολοι). Τώρα συναντῶμεν καὶ εἰκονογραφικοὺς τύπους καὶ τεχνοτροπίαν ἐπηρεαζομένην προφανῶς ἐξ Ἀγίου Ὁρους (σ. 195).

Ἐκτὸς τῶν σπουδαιότερων 31 ναῶν τῆς Καστορίας μνημονεῖε ὁ κ. Ὁρλάνδος καὶ ἑτέρους 28 μικροὺς, οἱ ὅποιοι δὲν παρουσιάζουν μὲν ἐνδιαφέρον τι, διασώζουσι ὅμως τοιχογραφίας, εἴτε φορητὰς εἰκόνας, εἴτε ξυλόγλυπτα ἀντι-

κείμενα, εἴτε ἐπιγραφάς (σ. 180-186). Εἰς τὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου τούτου μνημονεύει ἐπίσης καὶ τὰς δύο μακρὰν τῆς πόλεως ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἀκτῇ τοῦ ἀκατοικητοῦ ἐγκαρσίου βουνοῦ τῆς χερσονήσου ἐκκλησίας, τὴν τῆς Παναγίας Μαυριώτισσας καὶ τὴν τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

Διὰ τὴν συμπληρώσῃ τὴν εἰκόνα τῆς παλαιᾶς Καστορίας ὁ κ. Ὁρλάνδος ἐξετάζει ἐπίσης «τὰ ἀρχοντικά καὶ τὰ νοικοκυρόσπιτα» τῆς Καστορίας, τὰ ὁποῖα διέφυγον τὴν ὄλοσχερῆ καταστροφὴν ἢ τὴν ριζικὴν μεταρρῦθμιν καὶ τὰ ὁποῖα, ἂν καὶ ὀλίγα, παρέχουν εἰς ἡμᾶς μίαν ὀπωσδήποτε σαφῆ εἰκόνα τοῦ Καστοριανοῦ σπιτιοῦ τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰῶνος καὶ τὰ ὁποῖα συγχρόνως δίδουν ζωντανὴν εἰκόνα τῆς κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους οἰκονομικῆς εὐεξίας τῶν Καστοριανῶν, προελθούσης ἐκ τῆς ἀκμαζούσης τότε βιοτεχνίας τῶν γουναρικῶν (σ. 196-210). Μὲ τὴν ἐξέτασιν κατόπιν τῶν ὀλίγων ἐναπομεινάντων τουρκικῶν κτισμάτων καὶ τὴν προσθήκην πίνακος Ἐπισκόπων Καστορίας καὶ ζωγράφων, μνημονευομένων ἐν ταῖς δημοσιευομέναις ἐπιγραφαῖς, περατώνει ὁ κ. Ὁρλάνδος τὸ τόσον πολῦτιμον ἔργον του.

Πόσον ἐπιτακτικὴ ἦτο ἡ ἀνάγκη λεπτομεροῦς δημοσιεύσεως τῶν μνημείων τῆς Καστορίας, τόσον ἀπὸ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ὅσον καὶ ἀπὸ τῆς εἰκονογραφικῆς καὶ τῆς ἐπιγραφικῆς ἀκόμη πλευρᾶς, ἀποδεικνύει καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, εἰς τὸν ὑπ' αὐτῆς ἄμα τῇ Ἰδρύσει τῆς καταρτισθέντα πίνακα προκηρυχθησομένων θεμάτων, εἶχε περιλάβει μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ τὸ θέμα τοῦτο. Διὰ τοῦτο χαίρει ἰδιαιτέρως διὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ τόσον σπουδαίου τούτου ἔργου καὶ δὲν δύναται παρὰ τὴν συστάσιν θερμῶς εἰς τὰ μέλη τῆς, ἰδίως δὲ εἰς τοὺς Καστοριεῖς καὶ τοὺς λοιποὺς ἐν γένει Μακεδόνας. Χάρις εἰς τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ὁρλάνδου παρατηροῦμεν ὅτι «ἡ Καστορία κατὰ τὸν ὑπερδισχιλιετῆ αὐτῆς βίον, καθ' ὃν ἐπανειλημμένως ἔπεσεν εἰς χεῖρας ποικίλων ξένων κατακτητῶν (Βουλγάρων, Σέρβων, Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων) οὐδαμῶς ποτε ἀπώλεσε τὴν ἑλληνικότητά τῆς. Ἡ γραπτὴ διακόσμησις τῶν ναῶν τῆς διετήρησε σταθερῶς διὰ μέσου τῶν αἰῶνων τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν, χάρις εἰς τὰ ἐν Μακεδονίᾳ καλλιτεχνικὰ ἐργαστήρια, δι' ὧν ἡ χώρα αὕτη ἀπέβη κέντρον χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἀργότερον δὲ καὶ ἀγνώως ἔθνικοῦ φρονήματος».

A. Σ.

Excavations at Olynthus. Part VIII: The hellenic house. A study of the houses found at Olynthus, with a detailed account of those excavated in 1931 and 1934, by **David M. Robinson** and **J. Walter Graham.** (= The Johns Hopkins University Studies in Archaeology N° 25). 4ον, σελ. XX + 370. Frontispiece, εἰκ. 36, πίν. ἐκτὸς κειμένου 110. Baltimore (Maryland), The Johns Hopkins Press, 1938.

Ἐο ὄγδος οὗτος τόμος τῆς γνωστῆς σειρᾶς *Excavations at Olynthus* ἀφιερώνεται εἰς τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν σπιτί ὅπως μᾶς τὸ ἔδωσαν αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ὀλύνθου. Τὰ κατὰ τρεῖς ἀπὸ τοῦ 1928 ἀνασκαφικὰς περιόδους ἀποκαλυφθέντα μεγάλα συγκροτήματα τῶν σπιτιῶν τῆς περιωνύμου πόλεως, αἱ ὀλόκληροι συνοικίαι τῆς — τὸ ὕλικόν τῆς μελέτης αὐτῆς — ἐν συναφείᾳ πρὸς